

ข้อถกเถียงของฝ่ายซ้ายร่วมสมัยต่อสภาวะทุนนิยมยุคปลาย: ทุนนิยมหลากหลายคุณศัพท์

กรพินธุ์ พัวพันสวัสดิ์¹

บทคัดย่อ

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2010 เป็นต้นมา แนวทางวิพากษ์ระบบทุนนิยมของฝ่ายซ้ายได้รับการรื้อฟื้น ทบทวน และตีความใหม่ นักเขียนนักคิดฝ่ายซ้ายจำนวนมากได้ผลิตงานทรงคุณค่าในการวิเคราะห์ทำความเข้าใจสภาวะทุนนิยมยุคปลาย ข้อค้นพบของนักทฤษฎีร่วมสมัยเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สะท้อนลักษณะที่โดดเด่นและแปลกใหม่เกี่ยวกับระบบทุนนิยมในศตวรรษที่ 21 ในด้านหนึ่ง ปฏิเสธไม่ได้ว่า ทุนนิยมยังคงไว้ซึ่งลักษณะพื้นฐานของมัน ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการไหลเวียนสะสมทุนที่ขึ้นมามีอิทธิพลเหนือชีวิตในทุกมิติ จนก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันและปะทุเป็นวิกฤตระลอกแล้วระลอกเล่า แต่อีกด้านหนึ่ง ทุนนิยมก็ได้แปรสภาพตัวเอง รุกคืบปริมณฑลใหม่ ๆ และขับเคลื่อนการชุดรีดให้เข้มข้นมากขึ้น บทความนี้มุ่งศึกษาข้อถกเถียงของฝ่ายซ้ายเกี่ยวกับระบบทุนนิยมยุคปลาย ทุนนิยมได้ถูกนำไปเชื่อมโยงกับคำคุณศัพท์หลากหลายคำเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการเมืองโลกในปัจจุบัน เช่น แนวคิดเรื่องทุนนิยมเชิงการติดต่อสื่อสาร ทุนนิยมสบูบเลือดกินเนื้อ หรือทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิล ข้อค้นพบสำคัญที่น่าเสนอก็คือ ทุนนิยมที่พ่วงคำคุณศัพท์ใหม่ ๆ นี้ได้ช่วยสร้างโอกาสแก่ชนชั้นนายทุน บรรษัทข้ามชาติ และชนชั้นนำทางการเมืองในการเข้าไป “ตีกิน” และ “ปล้นชิงไปดื้อ ๆ ” ชีวิตทางสังคมของพวกเรา การดูแล และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แม้ลักษณะดังกล่าวจะเป็นไปเพื่อสะสมทุนและสืบสานอำนาจ แต่สุดท้าย ในอนาคตอันใกล้ ทุนนิยมยุคปลายนี้กำลังกลืนกินเงื่อนไขที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของมันเอง

คำสำคัญ: ทุนนิยมเชิงการติดต่อสื่อสาร ทุนนิยมสบูบเลือดกินเนื้อ ทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิล การผลิตซ้ำทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสภาวะภูมิอากาศ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย <Email: khorapin.p@chula.ac.th>

Contemporary Leftist Debates on Late Capitalism: Capitalism with Many Adjectives

Khorapin Phuaphansawat²

ABSTRACT

Since the 2010s, leftist scholars have revived, reviewed, and re–interpreted criticisms against capitalism. Countless academic contributions have been made in order to better our understanding of the so–called late capitalism. In their findings, these critical works analyze distinctive and novel forms of the 21st century capitalism. On the one hand, capitalism, whether early or late one, still shares similar fundamental characteristics. It refers to a type of society in which capital circulation and accumulation are dominant forces determining every aspect of our lives. Causing contradiction and inequality, capitalism is thus inherent in crisis. On the other hand, capitalism has been adapting, expropriating new spheres, and intensifying its exploitative features. This article explores current leftist debates on late capitalism. Remarkably, capitalism has been adjectivized in different fashions which concerns contemporary global politics, for instance, communicative capitalism, cannibal capitalism, and fossil capitalism. As these thinkers have proposed, capitalism with various adjectives has achieved in creating new opportunities for capitalist class, transnational corporations, and political elites to “free–ride” and “expropriate” our social life, care, and natural resources.

² Assistant Professor, Department of International Relations, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University <Email: khorapin.p@chula.ac.th>

Although this late capitalism is striving to accumulate more and keep widening the gap, it sabotages its own pre-condition, self-destabilizes, and will eventually self-cannibalize in the near future.

Keywords: Communicative Capitalism, Cannibal Capitalism, Fossil Capitalism, Social Reproduction, Climate Change

บทนำ

การสิ้นสุดของสงครามเย็นในต้นทศวรรษที่ 1990 มักถูกมองว่าเป็นชัยชนะของฝ่ายประชาธิปไตยเสรีทุนนิยม และเป็นหมุดหมายของความพ่ายแพ้อย่างไม่มีความเห็นของแนวคิดทางการเมืองแบบฝ่ายซ้าย อย่างไรก็ตาม กลับมีกลุ่มนักคิดและนักทฤษฎีเชิงวิพากษ์จำนวนไม่น้อยที่มองว่า การสิ้นสุดของสงครามเย็นได้กรุยทางไปสู่วิกฤตในหลากหลายมิติ โดยวิกฤตดังกล่าวเกิดขึ้นจากการเปิดตลาดสุดซั่ว การขยายปริมาณพลการสะสมทุนของธุรกิจเอกชนโดยทำให้ทุกอย่างกลายเป็นสินค้า และการลดหรือตัดบทบาทของภาครัฐในด้านสวัสดิการและการกระจายความมั่งคั่ง (Harvey 2007, pp. 163-165)

ข้อวิพากษ์ของ David Harvey ข้างต้นนี้ถือเป็นการต่อยอดแนวคิด “ทุนนิยมยุคปลาย (late capitalism)” ที่ Ernest Mandel ได้เคยเสนอไว้ในต้นทศวรรษที่ 1970 โดย Mandel (1976, pp. 316-321) มองว่า ในยุคนั้นปลายของทุนนิยมนี้ ไม่เพียงแต่เทคโนโลยีจะขึ้นมามีบทบาทสำคัญในวิถีการผลิตและบริโภคของมนุษย์ ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมยังมีความเข้มข้น สากล และครอบคลุมทุก ๆ มิติ ของชีวิตมนุษย์มากขึ้นอีกด้วย นอกจากนี้ Mandel ยังให้ความสำคัญกับการไหลเวียนอย่างคล่องตัวมากขึ้นของทุน โดยเฉพาะในภาคธุรกิจการเงิน

ไม่กี่ทศวรรษหลังจากที่ทุนนิยมยุคปลายได้แพร่กระจายจนมีอิทธิพลไปทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของข้อตกลงเสรีทางการค้า มาตรการรัดเข็มขัดที่ออกโดยสถาบันการเงินระหว่างประเทศ หรือกฎหมายของรัฐที่เอื้อต่อการลงทุน ผลปรากฏว่าพลวัตของทุนนิยมกลับก่อให้เกิดหายนะและวิกฤตร้ายแรง เมื่อโลกเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 วิกฤตสงคราม วิกฤตการเงิน วิกฤตสิ่งแวดล้อม และล่าสุด วิกฤตโรคระบาด ต่างสะท้อนให้เห็นว่าทุนนิยมยุคปลายนั้นไม่เพียงมีส่วนในการก่อให้เกิดวิกฤตเหล่านี้ หากแต่ยังหาประโยชน์จากและสืบสานวิกฤตอยู่เรื่อยไปอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2010 เป็นต้นมา อุดมการณ์และการเคลื่อนไหวตามแนวทางของฝ่ายซ้ายจึงได้รับการรื้อฟื้น ทบทวน และตีความใหม่ในฐานะพลังที่จะช่วยต่อต้าน จัดการ และก้าวข้ามระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในปัจจุบัน นักเขียนนักคิดฝ่ายซ้ายจำนวนมากได้ผลิตงานทรงคุณค่าในการวิเคราะห์ทำความเข้าใจสภาวะทุนนิยมยุคปลายซึ่งเป็นวิกฤตปัญหาในตัวมันเอง ข้อถกเถียงและข้อค้นพบเกี่ยวกับทุนนิยมของนักทฤษฎีฝ่ายซ้ายร่วมสมัยล้วนแล้วแต่สะท้อนลักษณะที่โดดเด่นและแปลกใหม่เกี่ยวกับระบบทุนนิยมในศตวรรษที่ 21 ในด้านหนึ่ง ปฏิเสธไม่ได้ว่าทุนนิยมยังคงไว้ซึ่งลักษณะพื้นฐานของมัน ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการไหลเวียนสะสมทุน

ที่ขึ้นมาอิทธิพลเหนือชีวิตในทุกมิติไม่ว่าจะเป็นในเชิงกายภาพ สังคม และสติปัญญา จนก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันและปะทุเป็นวิกฤตระลอกแล้วระลอกเล่า (Harvey, 2014, p. 7) แต่อีกด้านหนึ่ง ภายใต้บริบทการเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โลกในปัจจุบัน ทุนนิยมก็ได้แปรสภาพตัวเอง รุกคืบปริมณฑลใหม่ ๆ และขับเคลื่อนการชูดรีดให้เข้มข้นมากขึ้น เพราะฉะนั้น การศึกษาวิเคราะห์ทุนนิยมร่วมสมัยจึงก้าวข้ามแนวคิดและความเข้าใจทั่วไปที่มีต่อทุนนิยมเบื้องต้น อาทิ ทุนนิยมการค้า ทุนนิยมอุตสาหกรรม และทุนนิยมการเงิน หรือแม้กระทั่งบทวิเคราะห์ว่าด้วยอุดมการณ์แบบเสรีนิยมใหม่ ทุนนิยมได้ถูกนำไปเชื่อมโยงกับคำคุณศัพท์หลากหลายคำเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการเมืองโลกในปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องทุนนิยมเชิงการติดต่อสื่อสาร (communicative capitalism) ทุนนิยมความรู้ (cognitive capitalism) หรือทุนนิยมสูบเลือดกินเนื้อ (cannibal capitalism) เป็นต้น

บทความนี้มุ่งสำรวจบทวิพากษ์ระบบทุนนิยมของฝ่ายซ้ายในศตวรรษที่ 21 โดยมองว่าฝ่ายซ้ายได้ขยายขอบเขตการวิพากษ์ทุนนิยมให้ครอบคลุมประเด็นที่หลากหลายและร่วมสมัยมากขึ้น การสำรวจนี้ไม่เพียงมุ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะร่วมสมัยที่ซับซ้อนของทุนนิยมยุคปลาย หากแต่มุ่งวิพากษ์ต่อยอดด้วยว่า ทุนนิยมหลากหลายคุณค่าเหล่านี้เป็นต้นเหตุและสืบสานวิกฤตปัญหามานานาประเภท ปัญหาเหล่านี้ร้ายแรงและก้าวข้ามมิติทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำทางเพศ ความเปราะบางของกลุ่มแรงงาน หายนะทางสิ่งแวดล้อม และวิกฤตความเป็นมนุษย์ในฐานะสิ่งมีชีวิตทางสังคม บทความนี้แบ่งออกเป็นสามส่วน ส่วนแรกจะพาผู้อ่านไปสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างทุนนิยมกับโลกออนไลน์โดยแสดงให้เห็นว่าทุนได้ฉวยโอกาสตักตวงกำไรจากโลกเสมือนจริงและใช้อำนาจควบคุมชีวิตของมนุษย์ผ่านระบบดิจิทัลอย่างไร ในส่วนที่สอง บทความจะสำรวจกลุ่มงานเขียนสตรีนิยมสายมาร์กซิสต์ซึ่งมีข้อโต้แย้งหลักว่า ระบบทุนนิยมยุคปลายนี้ขยายช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางเพศให้มากขึ้นผ่านการผลัดภาระและไม่ให้มูลค่าแรงงานในภาคส่วนการผลิตซ้ำทางสังคม (social reproduction) ประการสุดท้าย บทความจะพาไปสำรวจงานของนักคิดฝ่ายซ้ายด้านสิ่งแวดล้อมร่วมสมัย โดยจะเน้นไปที่ข้อถกเถียงว่าด้วยวิกฤตการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศกับอุตสาหกรรมยานยนต์และทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิล ในส่วนสรุปของบทความจะเป็นการทบทวนบทวิพากษ์ทุนนิยมทั้งสามมิติ โดยเชื่อมโยงกับความย้อนแย้งและวิกฤตของทุนนิยมยุคปลาย นอกจากนี้ บทความยังทิ้งท้ายด้วยข้อสังเกตล่าสุดของฝ่ายซ้ายร่วมสมัยที่ว่า ในด้านหนึ่ง ทุนนิยมยุคปลายคือทุนนิยมหลากหลายคุณค่าซึ่งสะท้อนหลากหลายปัญหาที่แฝงฝังในระบบ และอีกด้านหนึ่ง ระบบ

เศรษฐกิจในปัจจุบันนี้หาใช้ระบบทุนนิยมอีกต่อไป ทุนนิยมสิ้นแล้ว เรากำลังเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจการเมืองโลกรูปแบบใหม่ Jodi Dean เรียกมันว่า ศักดินานิยมใหม่ (neo-feudalism) อันถือว่าเป็นบทวิพากษ์ทุนนิยมของฝ่ายซ้ายล่าสุดในต้นทศวรรษที่ 2020 (Dean, 2020)

1. ทุนนิยมยุคปลายกับโลกออนไลน์: ทุนนิยมเชิงการติดต่อสื่อสาร ทุนนิยมแพลตฟอร์ม ทุนนิยมสื่อดสองตรวจตรา

หลายคนเชื่อว่าการติดต่อสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตที่เริ่มต้นในช่วงปลายทศวรรษ 1990 และการเกิดขึ้นของมือถือสมาร์ทโฟน แอปพลิเคชัน และโซเชียลมีเดียในทศวรรษ 2000 ได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่อสารมวลชนไปตลอดกาล ในอดีตสื่อสารมวลชนและการรับส่งข้อมูลข่าวสารมักมีลักษณะเป็นการสื่อสารทางเดียว ไม่ว่าจะเป็นทางวิทยุหรือโทรทัศน์ โดยผู้ผลิตและเผยแพร่ข้อมูลมีจำนวนจำกัด อีกทั้งยังต้องมีความเชี่ยวชาญในศาสตร์เฉพาะทาง อาทิ การทำข่าว การถ่ายภาพ ด้วยเหตุนี้สื่อสารมวลชนจึงมักถูกวิจารณ์ว่าเป็นอภิสิทธิ์ชน ฐานันดรที่สี่ ซึ่งบ่อยครั้งมีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชนชั้นนำ และมีอิทธิพลไม่เพียงแต่ในการกำหนดวาระปัญหาแต่ยังครอบคลุมความเห็นสาธารณะด้วย ผู้ชม คนเสพข่าวจึงมีสถานะเพียงแค่ผู้รับสารโดยปราศจากการตั้งคำถาม (passive audience) (Kaempf, 2018, p. 99)

อย่างไรก็ตาม การก้าวกระโดดของเทคโนโลยีด้านการติดต่อสื่อสารได้ปฏิบัติเปลี่ยนแปลงสภาวะดังกล่าว การเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารไม่จำเป็นต้องพึ่งผู้เชี่ยวชาญหรือสถานีโทรทัศน์เพียงหยิบมืออีกต่อไป มือถือสมาร์ทโฟนและเครือข่ายโซเชียลมีเดียทำให้สามัญชนคนธรรมดากลายเป็นช่างภาพและนักข่าวเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารได้อย่างง่ายดาย จากที่เป็นเพียงแค่ผู้ชมเชิงรับ โลกออนไลน์ทำให้เราทุกคน (ที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้) สามารถเป็นได้ทั้งผู้ผลิตและผู้รับข้อมูลข่าวสารได้ในเวลาเดียวกัน (Kaempf, 2018, p. 100) หรือที่เรียกกันว่า prosumer ซึ่งหมายถึง คนที่ผลิตและเสพ (ข้อมูล) ในเวลาเดียวกัน (Ritzer & Dean, 2019, p. 129) ด้วยเหตุนี้จึงเห็นการเพิ่มขึ้นของสื่อทางเลือกและนักข่าวพลเมืองต่างลงพื้นที่และนำเสนอข้อมูลที่หลากหลาย โดยอาจจะสวนทางกับข้อมูลที่นำเสนอโดยสื่อกระแสหลัก การไหลของข้อมูลจึงไม่ใช่ทิศทางเดียว จากบนสู่ล่างอีกต่อไป แต่เป็นการไหลเวียนของข้อมูลจากหลากหลายทิศทาง (multidirectional flows) อีกทั้งสื่อสมัยใหม่ยังเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความเห็นและแบ่งปันข้อมูลอย่างมีปฏิสัมพันธ์ (interactive)

นอกจากเป็นช่องทางใหม่ในการตีแผ่ข้อเท็จจริงแล้ว โลกออนไลน์ยังถูกมองในฐานะเครื่องมือเคลื่อนไหวต่อสู้ทางสังคมในโลกยุคปัจจุบัน มันช่วยในการสร้างเครือข่าย ระดมทรัพยากร สร้างอารมณ์ความรู้สึก และอัตลักษณ์ร่วมของผู้ชุมนุมประท้วง ดังจะเห็นได้จาก ปรากฏการณ์ Arab Spring ซึ่งมีการแพร่ภาพของเหี้ยมความรุนแรงทางโลกออนไลน์จนนำไปสู่การลุกฮือต่อต้านรัฐบาลในหลายประเทศ ในภูมิภาคตะวันออกกลาง (Ritzer & Dean, 2019, p. 233) หรือปรากฏการณ์ hashtag activism ซึ่งช่วยสร้างแนวร่วมการต่อสู้กับประเด็นปัญหาสังคม (Sinpeng, 2021) กล่าวโดยสรุป สื่อดิจิทัล โลกออนไลน์ โซเชียลมีเดียคือช่องทางการติดต่อสื่อสารแบบใหม่ที่ไม่เพียงแต่ก่อตัววัฒนธรรมทัศนสื่อสารมวลชน แต่ยังเป็นเครื่องมือของประชาชนในการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพทางการเมืองและขับเคลื่อนประชาธิปไตยอีกด้วย

1.1 เทคโนโลยีด้านการติดต่อสื่อสารสืบสานการบูตริตและการผลิตแบบทุน

นักวิชาการฝ่ายซ้ายร่วมสมัยจำนวนมากมองว่า อินเทอร์เน็ตกลับส่งเสริมการครอบงำทางอุดมการณ์ การผูกขาดของทุนข้ามชาติ การบูตริตแรงงานและทรัพยากรทางธรรมชาติแบบเข้มข้น Kaempf (2018, p. 102) ตั้งข้อสังเกตว่า ท่ามกลางสภาวะข้อมูลล้นเกิน ที่แพร่กระจายในโลกออนไลน์ ผู้บริโภคสื่อยังเลือกที่จะเชื่อสื่อดั้งเดิมที่น่าเชื่อถือ ไม่ว่าจะเป็นสื่อของรัฐหรือสื่อมืออาชีพที่มีทุนข้ามชาติรายใหญ่เป็นเจ้าของ แม้จะต้องปรับช่องทางการนำเสนอข้อมูลให้เป็นออนไลน์ แต่สื่อเหล่านี้ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างประเด็นปัญหา (agenda-setting) หรือกำหนดทิศทางความเห็นสาธารณะ

นอกจากผูกขาดทางอุดมการณ์แล้ว นักวิชาการจำนวนมากตั้งข้อสังเกตว่า ธรรมชาติของอุตสาหกรรมด้านดิจิทัลนั้นมีลักษณะของการผูกขาดแทนที่จะกระจายความมั่งคั่ง ในขณะที่สื่อดิจิทัลได้รับการชื่นชมว่าเป็นแพลตฟอร์มใหม่ ๆ ในการสร้างธุรกิจให้แก่ผู้ประกอบการรายย่อย แต่สื่อดิจิทัลเหล่านี้กลับถูกครอบครองด้วยทุนข้ามชาติยักษ์ใหญ่เพียงไม่กี่เจ้า อาทิ Apple, Facebook, Microsoft โดยบริษัทมหาอำนาจเหล่านี้ยังมีแนวโน้มที่จะไล่ล่าผนวกรวมแพลตฟอร์มดิจิทัลอื่น ๆ ให้เข้ามาอยู่ใต้ระบบของตนเอง (Ritzer & Dean, 2019, p. 219)

อุตสาหกรรมเทคโนโลยีดิจิทัลไม่เพียงแต่จะกลืนกินและควบรวมกิจการรายย่อย แต่ยังสะท้อนรูปแบบการล่าอาณานิคมใหม่ที่เรียกกันว่า techno-colonization ทั้งนี้ Cray (2022, p. 14) ตั้งข้อสังเกตว่า แทนที่สื่อดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตจะเชื่อมโลก ส่งเสริมความเท่าเทียมและเสมอภาค ไม่ว่าจะเป็นผ่านเรื่องเล่าเสริมพลัง อาทิ “ชาวประมงพื้นเมืองในลาบราดอร์ใช้ซอฟต์แวร์จีพีเอสช่วยนำทางเรือ หรือชนพื้นเมืองในออสเตรเลีย

ใช้ Facebook บอกเล่าเรื่องราวของพวกเขา” เรื่องเล่าสวยหรูเหล่านี้ต่างตอกย้ำชุดความคิดแบบอาณานิคมที่ว่า เทคโนโลยีของตะวันตกได้เข้ามาช่วยทำให้คนในประเทศยากจน ชุมชนในชายขอบ “ตื่นรู้” “ศิวิไลซ์” และสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจให้แก่พวกเขา การล่าอาณานิคมทางเทคโนโลยีไม่เพียงทำให้คนในประเทศกำลังพัฒนาต้องตกอยู่สภาวะพึ่งพาเทคโนโลยีของบริษัทข้ามชาติและถูกดึงเข้าสู่การแข่งขันระบบเศรษฐกิจระดับโลก แต่ยังทำให้กลุ่มคนที่ไม่มีกำลังทรัพย์พอหรือไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีดังกล่าวถูกตัดขาดออกจากโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม ถูกทำให้ไร้ซึ่งความก้าวหน้าทางอาชีพหรือแม้กระทั่งการเปิดโลกทางวัฒนธรรม (Crory, 2022, p. 14)

ในทัศนะของ Smicek (2017, pp. 30–32) เขาเรียกธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับโลกดิจิทัลว่าเป็น ทุนนิยมแพลตฟอร์ม (platform capitalism) ซึ่งนับว่าเป็นลักษณะของทุนนิยมรูปแบบใหม่ที่จุดเด่นอยู่ที่การสะสมทุนจากการเป็นเจ้าของพื้นที่ออนไลน์และเปิดให้ผู้ประกอบการรายย่อยหรือปัจเจกบุคคลอื่น ๆ จ่ายเงินเข้ามาใช้แพลตฟอร์มของตน นอกจากนี้แหล่งรายได้ที่สำคัญยังมาจากให้พื้นที่โฆษณา ตัวอย่างของทุนนิยมแพลตฟอร์มได้แก่ Facebook, Youtube, Amazon หรือ Grab น่าสนใจว่า บริษัทข้ามชาติยักษ์ใหญ่เหล่านี้ ไม่ได้สะสมทุนจากการผลิตและขายสินค้าหรือเป็นผู้สร้างสรรค์คอนเทนต์หรือองค์ความรู้โดยตรง บทบาทที่สำคัญของทุนรายใหญ่เหล่านี้จำกัดอยู่ที่การเป็นเจ้าของแพลตฟอร์มและเก็บ “ค่าเช่า (rent)” (Žižek, 2010, p. 224) เพื่ออนุญาตให้ผู้โซเชียล ผู้ประกอบการรายย่อย หรือแรงงานเข้ามาหาโอกาส โดยฝ่ายหลังแทบไม่มีอำนาจต่อรองค่าเช่าและส่วนร่วมในการออกแบบแพลตฟอร์มดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ ทุนนิยมแพลตฟอร์มจึงไม่เพียงผูกขาดความมั่งคั่งผ่านการควบคุมกิจการ แต่ยังผูกขาดอำนาจในการบริหารจัดการกิจกรรมใด ๆ ที่ดำเนินอยู่ในแพลตฟอร์มของตน นักวิชาการบางคนถึงกับเรียกว่าเป็นศักดินาดิจิทัล Yanis Varoufakis (2021) อดีตรัฐมนตรีกระทรวงการคลังของกรีซได้เปรียบเทียบ Jeff Bezos (ซีอีโอ Amazon) หรือ Elon Musk (ซีอีโอ Twitter) ว่าไม่ต่างอะไรกับเจ้าที่ศักดินาทางเทคโนโลยี (tech feudal lord) ที่ทำให้เราต่าง “ทำงานให้พวกเขาฟรี ๆ ” ผ่านการ “text ข้อความ เขียนรีวิว หรือโพสต์รูปภาพ” พวกเขาเปลี่ยนให้เราทุกคนเป็น “ไพร่ที่ดินในอาณาจักรคลาวด์ (cloud-serfs)”

ในขณะที่การชูตริตในโลกเสมือนจริงดำเนินไปนั้น สื่อดิจิทัลยังสืบสานและเป็นตัวเร่งชูตริตทรัพยากรและแรงงานในโลกทางกายภาพอีกด้วย อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตโดยรวมทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นกระบวนการผลิตสมาร์ทโฟน คอมพิวเตอร์พกพา สายเคเบิล การติดตั้งเสาไฟฟ้าสัญญาณเกี่ยวข้องโดยตรงกับการชูตริตทรัพยากรธรรมชาติและแรงงาน Robinson (2022, p. 97) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เศรษฐกิจการเมืองของประเทศในซีกโลกใต้ได้เปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงหลังการปฏิวัติทางเทคโนโลยีดิจิทัล เนื่องจากประเทศเหล่านี้มีแร่ธาตุที่จำเป็นต่อการผลิตอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น โบลิเวียมีแร่ลิเทียมและกลายเป็นเป้าหมายของการลงทุนบริษัทข้ามชาติ อีกทั้งต้องแบกรับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม คองโกมีแร่โคลบอลท์ (Kara, 2018) และดำรงสู่ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และสภาวะรัฐล้มเหลว ในขณะที่บริษัทข้ามชาติได้เข้าไปจับมือกับเหล่าขุนศึกในพื้นที่ขัดแย้ง (Žižek, 2016, p. 52)

นอกจากนี้ อุตสาหกรรมการผลิตมือถือสมาร์ทโฟนเองก็ฉาวโฉ่ในเรื่องการละเมิดสิทธิแรงงาน โรงงานนรกในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การผลิตสินค้าสิ่งทอจำพวก fast fashion หรือรองเท้ากีฬา ในงานของ Chan, Selden, & Ngai (2020) ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงการกดขี่ชูตริตแรงงานในโรงงานผลิตมือถือไอโฟนในประเทศจีน ภายใต้การบริหารจัดการของบริษัทข้ามชาติ Foxconn ผู้เขียนเปรียบเทียบโรงงานว่าไม่ต่างอะไรกับค่ายทหาร มีการล้อมลวดหนามแน่นหนาพร้อมระบบรักษาความปลอดภัยและระบบจดจำใบหน้า นอกจากนี้ เหล่าคนงานยังต้องทำงานภายใต้บรรยากาศแห่งระเบียบวินัยเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นการทอผ้าขั้วอย่างพร้อมเพรียง (Chan, Selden, & Ngai, 2020, p. 54) สุดท้ายแล้ว ด้วยค่าจ้างที่ต่ำ ความเครียดจากบรรยากาศการทำงาน และช่วงเวลาการทำงานที่ยาวนาน โรงงานของ Foxconn เผชิญกับวิกฤตคนงานฆ่าตัวตายจำนวนมากเป็นประวัติการณ์ (Chan, Selden, & Ngai, 2020, p. 48) เรื่องราวของ Foxconn สะท้อนให้เห็นถึงตัวอย่างการกดขี่ชูตริตแรงงานเปราะบางในภาคการผลิตสินค้าที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี ซึ่งส่วนใหญ่แล้วโรงงานเหล่านี้ตั้งอยู่ในประเทศซีกโลกใต้ที่เปิดรับการลงทุนจากต่างชาติ มีเขตเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกพิเศษ และถูกรัฐและทุนจงใจทอดทิ้งอย่างเป็นระบบ (organized abandonment) (Pham, 2021, p. 3)

1.2 ทฤษฎีด้านการติดต่อสื่อสาร: การสะสมทุนจากโลกทางสังคมของมนุษย์

ทุกวันนี้ อาจเรียกว่า วิธีการติดต่อสื่อสารของมนุษย์ โลกทางสังคม การแสดงออกทางภาษาและอารมณ์ต่างเชื่อมโยงอย่างแยกไม่ออกกับสื่อดิจิทัลและทุนนิยมแพลตฟอร์ม พุดง่าย ๆ ก็คือ เราต้อง “ซื้อ” ช่องทางดิจิทัลเหล่านี้และ “stay connected” อยู่ตลอดเวลาเพื่อที่จะดำเนินกิจกรรมพื้นฐานของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการแสดงตัวตน เจตจำนงของตัวเอง การสร้างมิตรภาพ การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคม กิจกรรมเหล่านี้ถูกรุกคืบให้ต้องพึ่งพาสิ่งที่ Jodi Dean เรียกว่า “ทุนนิยมเชิงการติดต่อสื่อสาร (communicative capitalism)” โดยหมายถึง “รูปแบบของทุนนิยมยุคปลาย” ซึ่ง “ศักยภาพการผลิตของทุนมาจากการดักตวงและชุดรีดในกระบวนการติดต่อสื่อสาร” (Dean, 2014, p. 4)

Crary (2022, p. 4) ตั้งข้อสังเกตว่า ก่อนหน้าที่จะมีการปฏิบัติดิจิทัลระลอกล่าสุด ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเทคโนโลยียังเป็นไปในแบบที่ฝ่ายแรกมีอำนาจในการควบคุมและใช้ชีวิตอย่างเป็นเอกเทศจากฝ่ายหลังได้ระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา สมาร์ทโฟน อินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดียกลับทำให้มนุษย์สูญเสียอำนาจในการควบคุมเทคโนโลยี มนุษย์ต้องปรับพฤติกรรมของตัวเองให้สอดคล้องกับระบบของเทคโนโลยี Crary เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “system-adaptive behaviors” หมายความว่า พฤติกรรมในชีวิตประจำวันของเรา กลับถูกตีกรอบด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างสมบูรณ์ ยกตัวอย่างเช่น การแสดงออกซึ่งความคิดเห็นสาธารณะก็ต้องทำในรูปแบบของโพสต์หรือทวีตซึ่งเป็นรูปแบบที่ระบบวางกรอบไว้ให้หรือแม้กระทั่งความสัมพันธ์ทางสังคมขั้นพื้นฐาน เช่น การแสดงความห่วงใย ความเสียใจ ความชื่นเคือง ก็มักจะอยู่รูปแบบของอีโมจิ หรือสติ๊กเกอร์ไลน์ การกด “ไลก์” หรือกด “โกรธ” กลายเป็นภาษาที่มนุษย์ใช้เพื่อการแสดงความเห็นด้วยหรือคัดค้าน

Dean (2014, p. 8) ตั้งข้อสังเกตต่อไปว่า ในโลกโซเชียลมีเดีย สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ “ตัวเลข” หาใช่ “คอนเทนต์” มนุษย์ในโลกโซเชียลต่างหมกมุ่นกับยอดวิว ยอดไลก์ ยอดแชร์ ยอดติดตาม ตัวเลขเหล่านี้เปรียบเสมือนตัวชี้วัดความนิยมและคุณภาพของผู้ผลิตสื่อ ตัวเลขเหล่านี้ไม่เพียงจะเป็นตัวตัดสินมูลค่าทางเศรษฐกิจซึ่งเชื่อมโยงกับรายได้ที่ผู้ผลิตคอนเทนต์ จะได้ออปรแทนและค่าโฆษณาที่สนับสนุนเจ้าของแพลตฟอร์ม แต่มันยังเป็นตัวกำหนดคุณค่าทางสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์โดยรวม (Dean, 2014, p. 5) ดังที่ Horvat (2019, p. 46) ได้กล่าวสรุปไว้อย่างตรงประเด็น:

ถ้าคุณอยากจะมั่งงาน คุณต้องเชื่อมต่อ [กับโลกออนไลน์] ถ้าคุณ
อยากจะได้ซึ่งความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนกับใคร คุณต้องเชื่อมต่อ
ถ้าคุณอยากจะทำนอกเขต คุณต้องเชื่อมต่อ... ถ้าคุณอยู่นอกโลกออนไลน์นี้
คุณจะถูกปฏิบัติราวกับว่าคุณไม่มีตัวตน ความสัมพันธ์ของมนุษย์
ถูกแปรเปลี่ยนให้เป็นสินค้า ทุก ๆ ปฏิสัมพันธ์ (interaction) ถูกทำให้
เป็นธุรกรรม (transaction)

ในขณะที่ผู้ผลิตและผู้บริโภคในโลกโซเชียลหลอมกันและตีมูลค่ากับยอดวิวและ
ยอดแชร์ คลิปวิดีโอ รูปภาพ และความคิดเห็นของเราถูกแปรเปลี่ยนกลายเป็นสินค้า
เป็น data ที่เหล่าเจ้าของทุนนิยมแพลตฟอร์มเอาไปใช้สะสมทุนต่อยอด Dean (2014,
p. 11) เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “data dispossession หรือการปล้นข้อมูล” นี่คือการ
ที่เราทุกคนต้องจ่ายเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของโลกทุนนิยมเชิงการติดต่อสื่อสาร เรากด
ยอมรับเพื่อยินยอมให้เจ้าของเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันสามารถนำข้อมูลทุกอย่างที่
เราผลิตและเผยแพร่ไปใช้แสวงหารายได้ต่อยอด ข้อมูลขนาดใหญ่ (big data) ที่บริษัท
เหล่านี้รวบรวมได้นำไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับการซื้อขายข้อมูล (information
economy) ไม่ว่าจะเป็นการใส่เข้าระบบอัลกอริทึม การประเมินทางการตลาด
หรือการสอดส่องตรวจตราเพื่อความมั่นคงของรัฐ ข้อมูลเหล่านี้ได้สร้างกำไรมหาศาล
ให้แก่บริษัทเทคโนโลยีข้ามชาติที่ไปพร้อม ๆ กับสืบสานความเหลื่อมล้ำ Dean
เรียกมนุษย์โลกโซเชียลในปัจจุบันว่า cyberariat หรือกรรมมาชีพโลกโซเชียล อันหมายถึง
ชนชั้นแรงงานในปริมาณขององค์ความรู้ (knowledge labor) ผู้ซึ่ง “เต็มใจยอมให้
สื่อなきิจกรรมในชีวิตประจำวันของตัวเองไปใช้ [แสวงหากำไร] โดยไม่ได้ค่าตอบแทน”
(Dean, 2014, p. 1)

1.3 “ไม่มีนักปฏิวัติในโลกโซเชียลมีเดีย”

Dean (2013) ได้วิเคราะห์ต่อไปว่า ทุนนิยมเชิงการติดต่อสื่อสารนี้ห่างไกลจาก
การเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดกว้างต่อทุก ๆ ความเห็นและเป็นเครื่องมือสำคัญในการ
ต่อสู้เคลื่อนไหวทางการเมือง ทั้งนี้ก็เพราะ “สาร [ในโลกออนไลน์] ไม่ได้ส่งไปยังผู้รับ
ไม่ถูกทำความเข้าใจ และอภิปราย มันเพียงแค่ถูกผลิตขึ้น (contributed)” กล่าวขยายความ
ก็คือ สารทางการเมืองที่แพร่หลายกันในโลกออนไลน์นั้นไม่สามารถแปรเปลี่ยน
กลายมาเป็นข้อเรียกร้องทางการเมืองของกลุ่มและสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลง
ในโลกแห่งความเป็นจริง ทั้งนี้ก็เพราะ ข้อความหรือสัญญาณทางการเมืองไม่ว่าจะอยู่
ในรูปของโพสต์ ทวิต หรือแฮชแท็กนั้นเกิดขึ้นอย่างกระจัดกระจาย และไม่ได้ผ่านการ
ร่วมกันทำความเข้าใจหรือถกเถียงอภิปรายอย่างจริงจัง

ประการต่อมา Dean เรียกว่า การเสื่อมถอยของประสิทธิภาพทางสัญลักษณ์ (symbolic efficiency) กล่าวคือ สัญลักษณ์ต่าง ๆ ทางการเมืองที่แพร่หลายในโลกออนไลน์ต่างสูญเสียพลังในการสร้างอัตลักษณ์และอุดมการณ์ทางการเมืองที่จำเป็นต่อการเคลื่อนไหวต่อสู้ ยกตัวอย่างเช่น มีมเสียดสีหรือล้อการเมืองต่าง ๆ ซึ่งถูกผลิตมามากมายนับไม่ถ้วนในโลกโซเชียล “อาวุธทางการเมือง” ออนไลน์เหล่านี้ อาจประสบความสำเร็จในการวิพากษ์วิจารณ์ผู้มีอำนาจในประเด็นปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่กำลังฉาวโฉ่และเป็นที่โจษจันกันในสังคม อย่างไรก็ตาม สัญลักษณ์ทางการเมืองเหล่านี้กลับเป็นที่เข้าใจกันแค่ในวงแคบอีกทั้งทรงพลังในเวลาอันสั้นก่อนจะถูกแทนที่ด้วยสัญลักษณ์อื่น ๆ Dean (2013) เรียกว่ากับดักแห่ง “ความเฉพาะที่และความฉับพลัน (locality and immediacy)” ในระยะยาวแล้ว นับเป็นเรื่องยากที่มีมหรือสัญลักษณ์ทางการเมืองออนไลน์เหล่านี้จะยังสร้างพลังทางการเมืองอย่างยั่งยืน ข้อจำกัดประการสุดท้ายก็คือ ทุนนิยมเชิงการตลาดติดต่อสื่อสารชี้นำให้นักเคลื่อนไหวโลกโซเชียลจมดิ่งไปกับการตอบโต้สองสะท้อนกลับที่ไม่สิ้นสุด (endless reflection) ในประเด็นนี้ Dean ต้องการพูดถึงสงครามน้ำลายไม่รู้จบที่เกิดขึ้นรายวัน รายชั่วโมง รายนาทียของนักกิจกรรมออนไลน์ส่วนใหญ่มักปรากฏในช่องคอมเมนต์แสนยืดยาว การรีทวีต หรือการ tag บุคคลที่เกี่ยวข้อง ในทัศนะของ Dean กิจกรรมออนไลน์เหล่านี้ แม้จะเกี่ยวข้องกับการเมืองหรือการเคลื่อนไหวเพื่อขับเคลื่อนประเด็นทางสังคม ส่วนใหญ่แล้วมักจบลงด้วยการ “ตลาดวาย” โดยที่ทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องถอนตัวออกจากการตอบโต้โดยปราศจากการขับเคลื่อนเชิงรูปธรรม

งานของ Crary (2022, p. 5) ได้ขยายความต่อจาก Dean โดยเขามองว่าโลกออนไลน์ได้ทำลายสายสัมพันธ์ทางสังคมและความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันเป็นรากฐานสำคัญของการเคลื่อนไหวทางการเมืองไป ทุนนิยมเชิงการตลาดติดต่อสื่อสารรังแต่จะสร้าง “สภาวะโดดเดี่ยวทางดิจิทัล (digital isolation)” ทั้งนี้ก็เพราะในโลกออนไลน์ ทุก ๆ อย่างถูกทำให้เป็นเรื่องส่วนตัวและตอบสนองความสนใจของปัจเจกบุคคล (personalize and customize) “มันหล่อเลี้ยงความคิดที่ว่าเราไม่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันอีกต่อไป เราต่างสามารถบริหารจัดการชีวิตของเราอย่างเป็นเอกเทศ เราสามารถรับมือจัดการกับความสัมพันธ์ฉันทมิตรสหายได้แบบเดียวกับที่เราจัดการบัญชีของเรา” (Crary, 2022, p. 5) โลกออนไลน์จึงเป็นโลกที่สืบทอดความหลงตัวเองและเฉยชาต่อสังคมรอบข้าง ไม่เพียงเท่านี้ ทุนนิยมเชิงการตลาดติดต่อสื่อสารยังมีอำนาจในการดึงดูดให้ผู้ใช้เสพติดกับกิจกรรมออนไลน์ที่ซ้ำซาก Horvat (2019, p. 46) เรียกว่า “ทุนนิยมยาเสพติด (narcocapitalism)” โดยอธิบาย

ต่อไปว่า สื่อออนไลน์ คือทุนนิยมที่ทำให้เรา “เสพติดจนแถม ความน่าตื่นเต้นของมันคือเหรียญด้านกลับของความซึมเศร้าที่มันมอบ [ให้แก่เรา] ไม่หยุดหย่อน” (Horvat, 2019, pp. 46–47)

ในทัศนะของ Crary สิ่งที่สำคัญมากที่สุดของการเคลื่อนไหวในปัจจุบันก็คือการสร้างรูปแบบชุมชนและความร่วมมือขึ้นมาใหม่ในโลกแห่งความเป็นจริง (Crary, 2022, p. 9) เขามองว่า กระบวนการแปรเปลี่ยนจากการเป็นปัจเจกบุคคลที่ให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ตัวตนและเป้าหมายส่วนตัวมาเป็นตัวแสดงทางการเมืองที่มีอัตลักษณ์ร่วมกับประชาชนคนส่วนใหญ่ และมีเป้าหมายต่อสู้ส่วนรวมเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยากในโลกออนไลน์ “ทราบใดที่เรายังคงตกใจกับความคิดว่า วิถีชีวิตของเราเกี่ยวข้องกับการแบ่งปันและร่วมมือกับคนอื่น ๆ เราก็คงไร้ซึ่งศักยภาพในการปฏิบัติเปลี่ยนแปลง และยังเกาะกินสถาบัน [ทางอำนาจ] เดิม ๆ ที่ดำรงอยู่ ความจริงที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ ไม่มีนักปฏิวัติในโลกโซเชียลมีเดีย” (Crary, 2022, p. 10)

ท้ายที่สุดแล้ว มงานวิชาการจำนวนมากที่ย้ำเตือนให้นักเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมในโลกออนไลน์ตระหนักว่า พื้นที่ไซเบอร์หาใช่พื้นที่ที่เป็นกลางที่เปิดให้ตัวแสดงทางการเมืองต่างมีเสรีภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม สื่อดิจิทัลกลับกลายเป็นอาวุธสำคัญของฝ่ายรัฐบาลในการไล่ล่าปราบปรามประชาชนดังตัวอย่างร่วมสมัยในประเทศไทยเรื่องการใช้สลายแวร์เพกาซ์สดุดันข้อมูลโทรศัพท์และติดตามสอดส่องนักเคลื่อนไหวทางการเมือง (Ilaw-freedom, 2022) มิติดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง surveillance capitalism (ทุนนิยมแห่งการสอดส่องตรวจตรา) ของ Zuboff (2019, p. 53) ในประเด็นที่ว่า ชีวิตของเราถูกเทคโนโลยีดิจิทัลเหล่านี้ขูดคุ้ย ปล้นข้อมูลออกมาแล้วแปรเปลี่ยนเป็นตัวเลขเชิงพฤติกรรมที่ถูกนำไปใช้ต่อเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่น สำหรับ Zuboff แล้ว ทุนนิยมแห่งการสอดส่องตรวจตรามีความหมายครอบคลุมเกินกว่าเทคโนโลยีที่ถูกรัฐใช้เพื่อผลทางการเมือง แต่มันยังครอบคลุมตัวอย่างสื่อดิจิทัลอื่น ๆ ที่ยกมาในส่วนนี้ ไม่ว่าจะเป็น Facebook, Google หรือ Amazon โดย Zuboff (2019, p. 11) สรุปว่า:

ทุนนิยมแห่งการสอดส่องตรวจตรารู้ทุกอย่างเกี่ยวกับเรา แต่ระบบการทำงานของมันก็ถูกออกแบบมาให้เราแทบไม่รู้อะไรเลย มันเก็บองค์ความรู้ใหม่ ๆ มหาศาลจากเรา มันทำนายอนาคตของเราเพื่อประโยชน์ของคนอื่น ไม่ใช่เพื่อเรา

กล่าวโดยสรุป อินเทอร์เน็ต สื่อดิจิทัล โซเชียลมีเดีย เป็นมิติใหม่และโดดเด่นของทุนนิยมยุคปลาย แทนที่จะนำมาซึ่งเสรีภาพและความสุขแก่มนุษยชาติ นักวิชาการเชิงวิพากษ์จำนวนหนึ่งกลับมองว่า เทคโนโลยีดิจิทัลเหล่านี้สืบทอดการขูดรีดและความเหลื่อมล้ำ ช้ำร้ายยังรุกคืบเข้ามาแสวงหาโอกาสทางกำไรจากบางสิ่งบางอย่างที่เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับความเป็นมนุษย์ เช่น ภาษา อารมณ์ ทักษะในการติดต่อสื่อสาร มิตรภาพ และชีวิตทางสังคม เราอาจเรียกทุนนิยมรูปแบบล้าสมัยข้างต้นนี้ว่า ทุนนิยมแพลตฟอร์ม ทุนนิยมเชิงการติดต่อสื่อสาร ทุนนิยมยาเสพติด หรือทุนนิยมแห่งการสอดส่องตรวจตรา

2. Cannibal capitalism: ทุนนิยมซึ่งสูบเลือดกินเนื้อ (การผลิตซ้ำทาง) สังคมและกลืนกินตัวเอง

ในขณะที่นักคิดฝ่ายซ้ายจำนวนไม่น้อยทำการวิพากษ์ระบบทุนนิยมยุคปลาย โดยให้ความสนใจไปที่โลกเสมือนจริง นักคิดฝ่ายซ้ายร่วมสมัยอีกกลุ่มกลับยังให้ความสำคัญกับโลกภาคการผลิตในความเป็นจริง โดยมีข้อโต้แย้งหลักว่า ทุนนิยมยุคปลายนี้ปล้นชิงและขูดรีดการผลิตซ้ำทางสังคม อันไม่เพียงนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางเพศ หากแต่ยังบ่อนทำลายพื้นฐานสำคัญของตัวระบบทุนนิยมเองอีกด้วย

ในทัศนะของนักทฤษฎีสตรีนิยมสายมาร์กซิสต์ ทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะเหยียดเพศ กล่าวอย่างเฉพาะเจาะจงก็คือ ทุนนิยม ไม่ว่าจะเป็นทุนนิยมในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมหรือทุนนิยมยุคปลายคือระบอบที่ไม่เพียงมีลักษณะกดขี่ทางชนชั้น แต่ยังมีลักษณะชายเป็นใหญ่ กดทับ ขูดรีด และเลือกปฏิบัติเพศสภาพอื่นๆ ที่เหลือ อีกนัยหนึ่ง การกดขี่ทางชนชั้นและการกดขี่ทางเพศเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง

ในงานเขียนของ Friedrich Engels เขาได้อธิบายว่า การเกิดขึ้นของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมาพร้อมกับจุดเริ่มต้นของระบอบชายเป็นใหญ่ ณ ช่วงเวลาที่สำคัญนี้เอง จู๋ ๆ ก็ปรากฏว่า “ผู้ชายก็ขึ้นเป็นผู้ออกคำสั่งในบ้าน ส่วนผู้หญิงก็ถูกลดสถานะให้เป็นเพียงคนใช้ เป็นเครื่องมือในการผลิตลูก” (Engels, 2010, p. 85) ในขณะที่ผู้ชายต้องออกไปขายแรงงานและเผชิญกับการกดขี่ขูดรีดข้างนอกบ้าน รูปแบบครอบครัวสมัยใหม่จำกัดให้ผู้หญิงเป็นแรงงานทำงานบ้านและเลี้ยงดูบุตรภายในครัวเรือน ไม่ต่างอะไรกับระบบทาส ในทัศนะของ Engels การขูดรีดในโลกแห่งการทำงานและในโลกภายในบ้านมีลักษณะสอดคล้องกัน ในครอบครัว เขาผู้ซึ่งเป็นสามี “คือกระฎุมพีและภรรยา คือกรรมาชีพ” (Engels, 2010, p. 105) งานภายในครัวเรือนมักถูกมองว่าไม่มีมูลค่าทางการผลิต ไม่ได้รับค่าจ้างตอบแทน แทนที่

จะเรียกว่างาน มันกลับถูกมองว่าเป็นหน้าที่ของเมีย แม่ หรือลูกสาวที่ดี พุดง่าย ๆ ก็คือ ในการขูดรีดในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ด้านหนึ่ง มีกลุ่มชนชั้นแรงงานกรรมาชีพที่ต้องทำงานหนักเพื่อแลกกับค่าจ้างที่ต่ำเตี้ยเรี่ยดิน แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็มีกลุ่มแรงงานกรรมาชีพที่ใช้แรงงานโดยไม่ได้รับแม้กระทั่งค่าตอบแทน สังคมทุนนิยมวางอยู่บนการกดขี่ขูดรีดทั้งสองรูปแบบ มนุษย์คนงานซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นเพศชาย ไม่สามารถที่จะตื่นขึ้นมาพร้อมสรรพกำลังที่จะออกจากบ้านไปหาเงินได้ หากปราศจากอาหารที่เมียหรือแม่ของเขาเตรียมไว้ให้ เสื้อผ้าที่ซักกรีด และที่ซุกหัวนอนที่อยู่ในสภาพสะอาดเรียบร้อย (Phuaphansawat, 2018)

บทวิพากษ์ทุนนิยมยุคปลายของนักคิดสตรีนิยมสายมาร์กซิสต์ร่วมสมัยก็ยังคงไว้ซึ่งประเด็นสำคัญข้างต้น แนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำทางสังคม (social reproduction) ได้แบ่งประเภทของงานในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นสองประเภท *ประเภทแรก* คือ งานที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ หรือ “งานที่สร้างเงิน” สร้างรายได้ สร้างสินค้า *ประเภทต่อมา* คือ “งานที่สร้างคน” อันหมายถึง งานที่ส่วนใหญ่ไม่ถูกนับว่ามีมูลค่าทางเศรษฐกิจ อาทิ งานประเภทดูแลและบริการ ทำอาหาร เลี้ยงลูก ทำความสะอาดบ้าน ให้การศึกษา ให้การสนับสนุนทางอารมณ์ เป็นต้น (Arruzza, Bhattacharya, & Fraser, 2019, p. 21) แรงงานที่ทำงานประเภทแรกจะมีชีวิตทางสังคมอยู่ต่อไปได้ มีพลังกำลังกายและใจ สติปัญญา และสามารถออกไปทำงานในวันถัดไป เขาต้องพึ่งแรงงานประเภทหลัง ดังนั้นงานประเภทหลังนี้จึงสามารถเรียกโดยรวมว่าเป็นงานประเภทการผลิตซ้ำทางสังคม อย่างไรก็ตาม ในขณะที่แรงงานในระบบได้ค่าจ้างตอบแทน แรงงานในครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำทางสังคมกลับไม่ได้ค่าตอบแทน หรือได้ค่าตอบแทนที่ต่ำ ส่วนใหญ่แล้วมนุษย์เพศหญิงคือแรงงานที่อยู่ในภาคส่วนหลังนี้ ดังที่ Silvia Federici กล่าวไว้อย่างสั้น ๆ แต่ตรงประเด็นว่า ทุนสร้าง “เม็ดเงินจากงานครัวของเรา รอยยิ้มของเรา และการร่วมเพศ (out of our cooking, smiling, fucking)” (Raha, 2021, p. 110)

Bhattacharya (2014) นิยามการผลิตซ้ำทางสังคมว่าเกี่ยวข้องกับกิจกรรม 3 ประเภท ดังนี้ 1) กิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันที่ฟื้นฟูผู้ใช้แรงงานในภาคการผลิตโดยตรงและส่งพวกเขากลับไปงานต่อไปได้ 2) กิจกรรมเหมือน 1) แต่ทำกับสมาชิกชนชั้นล่างที่ไม่ได้ทำงาน (เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้ทุพพลภาพ หรือสมาชิกชนชั้นล่างที่ไม่ได้ทำงานด้วยเหตุผลต่าง ๆ) และ 3) กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำทดแทนสมาชิกชนชั้นล่างผู้ซึ่งไม่สามารถทำงานได้ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ในทัศนะของ Bhattacharya ปัญหาของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การไม่ให้คุณค่าผ่านการกดค่าจ้างหรือ

ดีกินงานผลิตซ้ำทางสังคม แต่เป็นการมองว่า “งานสร้างเงิน” กับ “งานสร้างคน” แยกขาดออกจากกัน มีหน้าซ้ำ ระบบทุนนิยมยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างงานสองประเภทนี้เป็นปฏิปักษ์ย่นแย้งต่อกัน กล่าวง่าย ๆ ก็คือ ในขณะที่เราถูกระบบเศรษฐกิจกดดันให้ทุ่มเทพลังกายใจให้แก่งานที่สร้างเงิน งานคือเงิน เงินคือชีวิต เรากลับถูกปล้นชีวิตทางสังคมไป ไม่ว่าจะเป็นช่วงเวลาแห่งการพักผ่อน การมีเพื่อน มีความรัก และมีครอบครัว การศึกษาหาความรู้ การสนองความสนใจส่วนตัว เพื่อเติมเต็มความเป็นมนุษย์ ความเป็นปฏิปักษ์กันข้างต้นย่อมปะทุขึ้นเป็นวิกฤตดังที่ Nancy Fraser ได้บรรยายไว้ว่า ทุนนิยมยุคปลายคือทุนนิยมที่สับเล็ดกินเนื้อการผลิตซ้ำทางสังคมและกลืนกินตัวเอง ซึ่งจะกล่าวขยายความในส่วนสุดท้ายของหัวข้อนี้

Bhattacharya (2014) กล่าวว่าระบบเศรษฐกิจทุนนิยมยุคปลายได้เข้ามาบั่นทอนและส่งผลกระทบต่อกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมอย่างรุนแรง ประการแรกท่ามกลางวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำและปัญหาการว่างงาน ความรุนแรงภายในบ้านที่กระทำต่อแรงงานในครัวเรือนมีแนวโน้มสูงขึ้นด้วย Bhattacharya (2014) วิเคราะห์ว่ามายาคติทุนนิยมเรื่อง “คนหาเลี้ยงครอบครัว (breadwinner)–คนดูแลบ้าน (homemaker)” ทำให้ผู้ชายชนชั้นแรงงานที่ตกงานจำนวนมากอยู่ในสภาวะซึมเศร้า เพราะไม่สามารถทำตามบทบาททางเพศที่ระบบเศรษฐกิจและสังคมคาดหวังไว้ได้ บ่อยครั้งความซึมเศร้านี้แปรเปลี่ยนกลายเป็นความรุนแรงที่กระทำต่อคนในครอบครัว นอกจากนี้ แรงงานหญิงในครัวเรือนหลายคนถูกคาดหวังว่ายังต้องทำอาหาร ทำงานบ้านอย่างสมบูรณ์แบบครบถ้วนแม้ว่าสมาชิกในครอบครัวจะขาดรายได้หลักไปแล้วก็ตาม ปัญหาเหล่านี้ล้วนมีที่มาจากการมอง “งานสร้างเงิน” ออกจาก “งานสร้างคน”

สืบเนื่องจากประเด็นข้างต้น แรงงานหญิงภายใต้ยุคเศรษฐกิจฝืดเคืองต้องใช้แรงงานของตนไปกับทั้ง “งานสร้างเงิน” และ “งานสร้างคน” ในขณะที่แรงงานหญิงต้องเผชิญกับความเครียดและความรุนแรงภายในบ้าน พวกเธอล่องก็เสี่ยงถูกกดค่าแรงและเสี่ยงอันตรายนอกบ้าน ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมได้ตีตรางานบางประเภทว่าเป็นงานสำหรับผู้หญิง (feminized works) เช่น งานในอุตสาหกรรมสิ่งทอ งานทำความสะอาดหรืองานในภาคบริการ แรงงานในภาคส่วนนี้มักเป็นแรงงานเปราะบางและไม่มี ความมั่นคงทางอาชีพ อีกทั้งเสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน เนื่องจากสถานที่ทำงานของแรงงานหญิงเหล่านี้มักอยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โรงงานนรกหรือเคหะสถานที่อำนาจกฎหมายมักเข้าไปไม่ถึง (Pham, 2021, pp. 4–5)

Fraser (2022) นักคิดสตรีนิยมสายมาร์กซิสต์ร่วมสมัยได้ต่อยอดประเด็นเรื่องปัญหาการผลิตซ้ำทางสังคมโดยเชื่อมโยงกับลักษณะ “สับเลือดกินเนื้อพวกเดียวกันเอง (cannibalistic)” ของทุนนิยม โดยเฉพาะทุนนิยมยุคปลาย Fraser นิยามทุนนิยมก่อกิน [สังคมและตัวเอง] (cannibal capitalism) ว่าเป็น “ระบบที่ก่อกินพื้นฐานทางสังคม การเมือง และธรรมชาติอันจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของตัวมันเอง และจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของพวกเราด้วย” (Fraser, 2022, p. 9) กล่าวขยายความก็คือ Fraser มองว่าการผลิตซ้ำทางสังคมไม่ว่าจะเป็น “การให้กำเนิด สร้างโลกทางสังคมให้แก่ผู้เยาว์ สร้างชุมชน ผลิตและสืบสานโลกแห่งความหมาย ลักษณะทางอารมณ์ และพิภพค่านิยมซึ่งพุ่มพักความร่วมมือทางสังคม” (Fraser, 2022, p. 9) บทบาทเหล่านี้สร้างเงื่อนไขพื้นฐานสำคัญต่อการดำรงอยู่ของทุนนิยม มันบ่อนมนุษย์ซึ่งมีศักยภาพทางภาษา อารมณ์ และสังคมเข้าสู่ระบบทุนและสามารถเป็นฟันเฟือง คิดค้นนวัตกรรมใหม่ให้แก่ระบบได้ อย่างไรก็ตาม แม้จะสำคัญอย่างยิ่งยวด ความย้อนแย้งของระบบทุนนิยมก็คือการพยายามบั่นทอนและตีกินเงื่อนไขพื้นฐานทางสังคมเหล่านี้

มิติที่โดดเด่นในงานของ Fraser ก็คือ การพยายามก้าวข้ามปริศนาลทางเศรษฐกิจในฐานะพื้นที่แห่งการขูดรีดของระบบทุนนิยม ในขณะที่แรงงานค่าจ้างหรือแรงงานเสรีถูกนายจ้างขูดรีด (exploited) มีแรงงานจำนวนมากที่ Fraser เรียกว่าแรงงาน “ไม่เสรี ฟังพา ไร้ค่าจ้าง” พวกเขาไม่ได้ถูกขูดรีดจากระบบ แต่ถูกปล้นไปดื้อ ๆ (expropriated) (Fraser, 2022, p. 33, p. 36) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ระบบทุนนิยมคือระบบสังคมที่มีแรงงานกลุ่มนี้อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็น ทาสในไร่ขนาดใหญ่หรือแม่บ้านในครัวเรือน เป็นต้น Fraser (2022, p. 35) ย้ำเตือนให้เราตระหนักอยู่เสมอว่า “เบื้องหลังแมนเชสเตอร์มีมิสซิสซิปปีเป็นเสาค้ำอยู่” การปล้นแรงงานและทรัพยากรธรรมชาติไปอย่างดื้อ ๆ ของระบบทุนนิยมนี้จะช่วยลดต้นทุนด้านปัจจัยการผลิตให้แก่ทุน ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนวัตถุดิบ พลังงาน หรือปัจจัยการผลิตชีพต่าง ๆ แรงงานไม่เสรี “นอกระบบ” เหล่านี้ถูกทุนปล้นไปดื้อ ๆ เพื่อให้ทุนสามารถไปขูดรีดแรงงานเสรี “ในระบบ” ซึ่งเป็นลูกจ้างของตนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Fraser, 2022, p. 35) การปล้นดื้อ ๆ อย่างไร้ยั้งอายของทุนแยกไม่ออกจากเรื่องการเหยียดชาติพันธุ์สีผิวและเพศ ทาส คนพื้นเมืองในอาณานิคม แรงงานต่างดาว แรงงานหญิงครัวเรือน คนเหล่านี้ถูกบ่อนเข้าสู่แรงงาน “นอกระบบ” ที่ต้องรับผิดชอบต่อการผลิตซ้ำทางสังคม บ่อยครั้ง พวกเขามักไม่ได้ผ่านสัญญาการจ้างงานที่เป็นธรรม ไม่ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมาย พวกเขาตกอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์และอำนาจตามอำเภอใจของเจ้านาย (หรือสามี พ่อ ผู้คุมโรงงานนรก)

ทุนนิยมยุคปลายคือทุนนิยมที่แปรเปลี่ยนให้เรื่องของงานบ้าน การเลี้ยงดูเด็ก การศึกษางานที่ให้ความรักและความอบอุ่นกลายเป็นสินค้าซื้อขายกันหาใช้สวัสดิการ ทุนนิยมปัจจุบันคือทุนนิยมที่ตีกินงานที่เกี่ยวกับการดูแลอย่างมูมมาม (care guzzler) (Fraser, 2022, p.53) มันผลักภาระงานด้านการดูแลเลี้ยงดู งานที่ช่วยสร้างและสืบสานสายสัมพันธ์ทางสังคมให้กลายเป็นสินค้าที่คนมีกำลังทรัพย์เท่านั้นจะสามารถเข้าถึงได้ มิฉะนั้น งานเหล่านี้ก็จะถูกผลักให้เป็นความรับผิดชอบของแรงงาน “ไม่เสรี” ได้ค่าตอบแทนต่ำหรือไม่ได้เลย ในทัศนะของ Fraser (2022, p. 53) ไม่มีสังคมไหนไม่ว่าจะเป็นทุนนิยมหรือสังคมนิยมอื่น ๆ ก็ตาม สามารถอยู่ได้ยาวนานถ้าเป็นสังคมที่สูบเลือดกินเนื้อแรงงานผลิตซ้ำทางสังคม

ปรากฏการณ์งูกินหางที่กำลังเกิดขึ้นในทุนนิยมยุคปลายบีบให้สมาชิกในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นเพศสภาพใด เป็นพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ต้องเข้าไปทำงานในระบบนานมากขึ้นและหนักขึ้น แทบทุกครัวเรือนกำลังเผชิญกับ “วิกฤตการดูแล (care crisis)” กล่าวอย่างรูปธรรมก็คือ ไม่มีใครพร้อมจะมีลูกในยุคสมัยนี้ แม้จะมีโรงเรียนช่วยผ่อนภาระเรื่องการให้การศึกษา แต่มนุษย์ทำงานสมัยใหม่ส่วนใหญ่ต่างต้องทำงานเกินเวลาเลิกเรียน น้อยคนจะมีเวลาไปรับลูกตรงเวลาและใช้เวลาที่เหลือของวันทำ “งานสร้างคน” แทน “งานสร้างเงิน” มีพักต้องพูดถึง งานด้านการดูแลคนสูงอายุซึ่งต้องอาศัยความใจเย็น ความสามารถด้านการสื่อสารและอารมณ์ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสภาวะวัยชรา เป็นต้น

ทางออกของทุนจากสภาวะช่องว่างขาดงานดูแล (care gap) หรือวิกฤตการดูแลก็คือการถ่ายโอนให้งานเหล่านี้ตกเป็นภาระของแรงงานไม่เสรี ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นแรงงานหญิงต่างด้าวที่ทำงานผิดกฎหมาย (Fraser, 2022, p. 70) ปัญหาต่อมาก็คือ แล้วใครจะไปเติมเต็มช่องว่างขาดงานดูแลในครัวเรือนของแรงงานเหล่านี้ ใครที่จะช่วยดูแลพ่อแม่ที่แก่ชราของหญิงลี้ภัยชนชั้นล่างหรือลูก ๆ ของพวกหล่อน โดยเฉพาะในทุนนิยมยุคปลายที่สวัสดิการภาครัฐ เครือข่ายทางสังคม การสนับสนุนของชุมชนถูกตัดออกแทบทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ วิกฤตการดูแลจึงดำเนินต่อไป ทุนนิยมงูกินหางกำลังสูบเลือดกินเนื้อเงื่อนไขพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของมัน มันกำลังกลืนกินศักยภาพของเราในการสืบสานสายสัมพันธ์ทางสังคม ในการผลิตซ้ำมนุษยชาติ (Fraser, 2022, p. 72)

โดยสรุป ทุนนิยมยุคปลายกำลังบ่อนทำลายตัวมันเอง การขุดหลุมฝังศพตัวเอง (its own gravediggers) ของมันนี้ ไม่ใช่เป็นแค่การสร้างศัตรูแรงงานกรรมาชีพที่ถูกซูร์ติจนตระหนักรู้ทางชนชั้นแล้วรวมตัวกันโค่นล้มระบบ (Marx & Engels, 1978, p. 483) หากแต่เป็นการปล้นชิงแรงงานและทรัพยากรทางธรรมชาติไปอย่างดื้อ ๆ จนทำให้เกิดวิกฤตด้านการผลิตซ้ำทางสังคมและสิ่งแวดล้อม สุดท้ายแล้วระบบทุนนิยมโดยรวมก็ไม่สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ เมื่อเงื่อนไขทางสังคมและธรรมชาติของทุนนิยมถูกทำให้หดยาวและทำลายจนไม่เหลือให้ระบบปล้นชิงได้อีกต่อไป บทวิพากษ์ของนักคิดสตรีนิยมสายมาร์กซิสต์ร่วมสมัยนี้นับไปเป็นการขยายกรอบวิเคราะห์ระบบทุนนิยมให้กว้างกว่าแค่ปริณิถนาทางเศรษฐกิจและตลาดซึ่งมักเป็นจุดสนใจหลักของนักวิชาการฝ่ายซ้าย อันที่จริง ในทุนนิยมสุบเลือดกินเนื้อตัวเองนี้ Fraser ยังพูดถึงอีกสิ่งที่ถูกปล้นชิงไปดื้อ ๆ ก็คือ ความเป็นการเมืองและคุณค่าประชาธิปไตย ในทัศนะของ Fraser (2022, p. 117) ทุนนิยมยุคปลายแผ่พังไปด้วยวิกฤตทางการเมืองและสวนทางกับคุณค่าประชาธิปไตย ด้วยกรอบวิเคราะห์ว่าด้วยทุนนิยมที่สุบเลือดกินเนื้อตัวเองของ Fraser เราสามารถเข้าใจวิกฤตของทุนนิยมยุคปลายแบบองค์รวมและก้าวข้ามมิติเชิงเศรษฐกิจในเบื้องต้นได้ การพังทลายลงของสังคม ธรรมชาติ และการเมืองซึ่งเป็นปัจจัยเบื้องหลังที่คำจูนไม่เพียงระบบ แต่ยังคำจูนเราในฐานะมนุษย์ที่มีชีวิตทางสังคมและทางการเมืองที่มีคุณค่า

3. Fossil capitalism: ทุนนิยมกับวิกฤตทางสภาวะภูมิอากาศ

เช่นเดียวกับสำนักสตรีนิยมสายมาร์กซิสต์ มาร์กซิสต์สายสิ่งแวดล้อมก็ให้ความสำคัญกับการรุกรานของทุนในโลกทางกายภาพ หายนะทางธรรมชาติและวิกฤตสิ่งแวดล้อมถือเป็นบททำทลายล่าสุดอันเป็นผลมาจากพัฒนาการทางทุนนิยม (Žižek, 2010, p. 212) ทรัพยากรธรรมชาติ ผืนดิน แผ่น้ำซึ่งควรจะเป็นทรัพย์สินส่วนร่วมและถูกใช้เพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติทุกคนกลับถูกปิดล้อม ยึดครอง และนำไปใช้ในภาคการผลิตเพื่อตอบสนองการเติบโตของทุน (Žižek, 2010, pp. 212–213) ดังที่ Fraser ได้ระบุว่ามันคือส่วนหนึ่งของการปล้นชิงไปดื้อ ๆ ของระบบทุนนิยม อุตสาหกรรมเชื้อเพลิงฟอสซิล (fossil fuel industry) ถือเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีส่วนรับผิดชอบหลักต่อปัญหาวิกฤตสภาวะภูมิอากาศในขณะนี้ โรงงานถ่านหินผลิตไฟฟ้า อุตสาหกรรมขุดเจาะน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ วัฒนธรรมการเดินทางคมนาคมขนส่งด้วยรถยนต์และเครื่องบิน จะเห็นได้ว่า วิธีการผลิตและวิธีการบริโภคของพวกเราในชีวิตประจำวันล้วนเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยที่ก่อให้เกิดวิกฤตสภาพ

ภูมิอากาศในปัจจุบัน ตัวอย่างข้างต้นได้นำไปสู่การปล่อยก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศปริมาณมหาศาลและทำให้ความร้อนภายในโลกไม่สามารถระบายออกไปได้ ผลกระทบเบื้องต้นที่คุ้นหูกันก็คือ ปัญหาน้ำแข็งในขั้วโลกละลาย ระดับน้ำทะเลเพิ่มสูงขึ้น ประเทศที่อยู่ใต้ระดับน้ำทะเลลึมน้ำจืดจะประสบปัญหาอุทกภัยรุนแรงขึ้นหรือบริเวณชายฝั่งจมอยู่ใต้บาดาลมากขึ้น ดังเช่นที่เกิดในประเทศในหมู่เกาะแปซิฟิกหรือประเทศลุ่มต่ำอย่างบังคลาเทศ ประเทศเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นประเทศยากจนและไม่มีโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมในการรองรับภัยพิบัติ ไม่เพียงเท่านี้ อากาศเหนือน้ำทะเลที่ร้อนขึ้นยังนำไปสู่การเกิดพายุเฮอริเคนที่รุนแรงดังเช่น พายุที่ทำลายล้างประเทศในทะเลแคริบเบียน เช่น เฮติหรือปวยร์โตรีโก เป็นต้น ในภาคพื้นทวีป ผลกระทบจากวิกฤตโลกร้อนคือภัยแล้ง ดินแห้ง ทำการเพาะปลูกไม่ได้ ดังที่เกิดในประเทศในทวีปแอฟริกา นอกจากนี้ หลายประเทศยังประสบปัญหาคลื่นความร้อน (heat wave) ในช่วงฤดูร้อน จนมีคนเสียชีวิตเพราะขาดน้ำ อีกทั้งอากาศที่แห้งและร้อนยังก่อให้เกิดไฟป่ารุนแรง เช่น ไฟป่าในออสเตรเลีย จะเห็นได้ว่าผลพวงจากสภาวะโลกร้อนอันเกิดจากอุตสาหกรรมเชื้อเพลิงฟอสซิลได้ทำลายระบบนิเวศ ความเป็นอยู่ของสิ่งมีชีวิตบนโลก ประชากรจำนวนหนึ่งกลายเป็นผู้ลี้ภัยอันเกิดจากวิกฤตทางอากาศ (climate refugee) เนื่องจากบ้านของพวกเขาจมอยู่ใต้น้ำ ดินและน้ำในชุมชนของพวกเขาเป็นพิษหรือแห้งแล้งเกินกว่าจะเพาะปลูกอะไรได้ คนเหล่านี้จึงถูกบังคับให้อพยพย้ายถิ่นฐาน และบ่อยครั้งต้องข้ามพรมแดนมาหาโอกาสในประเทศซีกโลกเหนือ

ในขณะที่ วิกฤตสภาวะภูมิอากาศทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ บรรษัทขนาดยักษ์กลับยังลงทุนไปที่อุตสาหกรรมชุดเจาะน้ำมันและก๊าซ การกลั่นน้ำมัน การขนส่งพลังงานข้ามพรมแดน Andreas Malm ได้นิยามว่า ระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยพลังงานเชื้อเพลิงฟอสซิลคือ “ระบบเศรษฐกิจที่การเติบโตของมันนำไปสู่การบริโภคเชื้อเพลิงฟอสซิลที่มากขึ้นทวีคูณ ดังนั้นจึงนำไปสู่การเพิ่มขึ้นอย่างยั่งยืนของการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์” (Malm, 2016, p. 11) ทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิลนี้ แม้จะก่อให้เกิดหายนะไปทั่วโลกแต่ไม่ใช่ทุก ๆ ชาติหรือทุก ๆ กลุ่มประชากรโลกจะได้รับผลกระทบจากหายนะดังกล่าวอย่างเท่าเทียมกัน อีกนัยหนึ่ง วิกฤตทางสภาวะภูมิอากาศสะท้อนความไม่เป็นธรรมในหลายมิติ (climate injustice)

ประเด็นแรกจะเห็นได้ว่า ประเทศในซีกโลกใต้หรือประเทศกำลังพัฒนานั้นต้องรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติอันเกิดจากสภาวะโลกร้อนรุนแรงกว่าประเทศอุตสาหกรรมในซีกโลกเหนือ ประเทศเล็ก ๆ ในหมู่เกาะแปซิฟิก ประเทศในแถบแคริบเบียนนั้นไม่มีทุนมากพอที่จะถมดินป้องกันการทลายของพื้นที่ชายฝั่ง พวกเขา

ไม่มีกำลังทรัพย์พอที่จะสร้างกำแพงกันน้ำ หรือโครงสร้างพื้นฐานบ้านเรือนที่สามารถต้านทานพายุได้ ดังนั้นเมื่อเกิดอุทกภัยหรือวาตภัยอันเกิดจากสภาวะโลกร้อน ความสูญเสียทางด้านทรัพย์สินและชีวิตในประเทศในซีกโลกใต้เหล่านี้จึงหนักหนาเป็นอย่างมาก บทความนี้ขอยกตัวอย่างรูปธรรมได้แก่ ในปี 2017 เฮอริเคนความรุนแรงระดับ 5 ชื่อว่า มาเรีย ได้ขึ้นชายฝั่งและทำลายล้างโดมินีกา เกาะเล็ก ๆ ในทะเลแคริบเบียน มันเป็นเฮอริเคนที่รุนแรงมากที่สุดนับจากปี 1834 บ้านเรือนแทบทั้งหมดบนเกาะถูกพัดหายไปหรือเสียหายเกินฟื้นฟู แม้กระทั่งบ้านของนายกรัฐมนตรีก็ไม่ว้น (Malm, 2021, p. 9)

จากกรณีโดมินีกา จะเห็นได้ว่า ความไม่เป็นธรรมทางสภาวะภูมิอากาศจึงเกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมในมิติต่อมา นั่นก็คือ ประชากรในซีกโลกใต้คือผู้แบกรับต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมแม้ตัวเองจะไม่ได้มีส่วนในการก่อวิกฤต ดังที่นายกรัฐมนตรีของโดมินีกา Roosevelt Skerit ได้กล่าวไว้อย่างจับใจว่า “เรากำลังเป็นหน้าด่านรองรับผลจากการกระทำของคนอื่น การกระทำนี้กำลังคุกคามการดำรงอยู่ของเรา... ทั้งหมดนี้เพียงเพื่อความมั่งคั่งของคนเพียงหยิบมือในพื้นที่ที่ห่างไกล”(Malm, 2021, 13) Klein (2021, p. 56) ได้สรุปปัญหาภาพรวมดังนี้ ประเทศอุตสาหกรรมที่มั่งคั่ง ไม่ว่าจะเป็น สหรัฐอเมริกา ยุโรปตะวันตก ญี่ปุ่น และรัสเซีย ประเทศเหล่านี้กอบโกยรายได้มหาศาลจากทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิล อันได้แก่ อุตสาหกรรมพลังงานและยานยนต์ ประชากรในประเทศเหล่านี้รวมกันมีจำนวนต่ำกว่า 1 ใน 5 ของประชากรโลกทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ประเทศเหล่านี้กลับปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์คิดเป็น 2 ใน 3 ของปริมาณทั้งหมด สหรัฐอเมริกาเพียงประเทศเดียวปล่อยก๊าซคิดเป็นร้อยละ 15 ของปริมาณทั้งหมด Klein (2021, p. 42) อธิบายต่อไปว่า:

แม้ว่าประเทศที่มั่งคั่งและคนที่มั่งคั่งเหล่านี้จะเป็นผู้รับผิดชอบต่อวิกฤตทางสภาวะภูมิอากาศ พวกเขาไม่ได้เป็นกลุ่มคนที่เปราะบางต่อผลกระทบจากวิกฤตนี้ มีประเทศมั่งคั่งจำนวนน้อยเท่านั้นที่ตั้งอยู่บนจุดที่ร้อนและแล้งที่สุดของโลก... บ่อยครั้งคนที่เจ็บหนักที่สุดและเลวร้ายที่สุดกลับเป็นคนที่ถูกเอาเปรียบมากที่สุด [ของระบบ] นั่นคือคนยากจน คนสีผิว คนพื้นเมือง นี่เป็นเหตุผลที่ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อหยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศจำเป็นจะต้องเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อความเป็นธรรมทางสังคมและเศรษฐกิจด้วย

นอกจากนี้ ทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิลยังสร้างผลกระทบโดยตรงแก่คนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตพลังงานอีกด้วย กล่าวคือ เหมืองถ่านหิน การขุดเจาะน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ การสร้างโรงกลั่นน้ำมัน การต่อท่อขนส่งพลังงานเหล่านี้มาพร้อมกับความเสี่ยงและมลพิษ Klein เรียกพื้นที่เหล่านี้ว่า “พื้นที่สังเวย (sacrifice zones)” ซึ่งมักตั้งอยู่ชายขอบห่างไกลจากเขตเมือง หรือเขตพัฒนา เป็นชุมชนของคนพื้นเมืองหรือคนผิวสี วิถีชีวิต สุขภาวะ และที่ดินทำกินของคนเหล่านี้ต้องเสี่ยงต่อการรับมลพิษและอุบัติเหตุอันเกิดจากทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิล เช่น เหมืองระเบิด น้ำและอากาศเป็นพิษ น้ำมันรั่ว พุดง่าย ๆ ก็คือ ชีวิตของคนชายขอบเหล่านี้ต้องมาสังเวยเพื่อแลกกับความเจริญของทุนและการพัฒนาทางเศรษฐกิจของคนในเขตเมือง (Klein, 2021, p. 51–52) ตัวอย่างที่ Klein ยกมาในหนังสือคือ การเข้าไปลงทุนของอุตสาหกรรมเหมืองถ่านหินและรางรถไฟขนส่งถ่านหินในเขตสงวนสำหรับชนพื้นเมืองอเมริกัน (Klein, 2021, pp. 45–47) Klein ถอดบทเรียนจากกรณีศึกษาข้างต้นไว้ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิลนี้มีความซับซ้อนในหลายมิติ การขับไล่ทุนเชื้อเพลิงฟอสซิลออกจากพื้นที่อย่างเดียวยังอาจจะไม่เพียงพอ แต่เป็นหน้าที่ของภาครัฐและประชาสังคมที่ต้องช่วยเหลือในการสร้างทางออกพลังงานทางเลือกใหม่ ๆ ที่เป็นไปได้นอกเหนือจากพลังงานถ่านหิน พลังงานแสงอาทิตย์ และลมถือเป็นพลังงานสะอาดที่ต้องอาศัยโครงสร้างพื้นฐานราคาแพงเกินกว่าจะเป็น “ทางเลือก” ให้แก่คนในพื้นที่ได้ การช่วยลงทุนและให้การสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานจึงนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการแก้วิกฤตทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิลและเป็นส่วนหนึ่งของการจ่ายหนี้ทางสภาพภูมิอากาศ (climate debt)

ด้วยเหตุนี้ ทางออกเบื้องต้นเพื่อแก้ไขความเหลื่อมล้ำอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติคือการให้ประเทศหรือกลุ่มคนที่ส่วนรับผิดชอบในการกอบโกยความมั่งคั่งจากทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิลเริ่มสำเหนียกว่าตัวเองเป็นต้นเหตุของวิกฤตและพร้อมเป็นผู้จ่ายหนี้ทางสภาพภูมิอากาศให้แก่ผู้ได้รับผลกระทบ ประการแรก ประเทศร่ำรวยเหล่านี้ต้องลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก นั่นหมายถึงการยุติอุตสาหกรรมเชื้อเพลิงฟอสซิล ประการต่อมา แทนการสร้างกำแพงกีดกันผู้อพยพจากซีกโลกใต้ สะสมเสบียงเตรียมซักบันไดหนีเอาตัวรอด แทนการออกนโยบายต่อต้านคนเข้าเมือง แทนการโทษคนในประเทศยากจนว่ามีวิถีชีวิตที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ประเทศอุตสาหกรรมที่มั่งคั่งต้องเปิดพรมแดนต้อนรับประชากรจากซีกโลกใต้ โดยเฉพาะประชากรในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตสภาพภูมิอากาศ ประการสุดท้าย เพื่อปลดแอกวิถี

การผลิตและบริโภคของมนุษย์ชาติออกจากทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิล การลงทุนในพลังงานสะอาดทางเลือกละเป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นหน้าที่ของรัฐในโลกใบนี้เพื่อในการถ่ายทอดเทคโนโลยีและให้การสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานแก่ประเทศยากจน ทั้งหมดนี้ Klein มองว่าเป็นหนทางสภาวะภูมิอากาศที่ประเทศในซีกโลกเหนือประเทศอุตสาหกรรม ประเทศเจ้าอาณานิคมเก่าติดค้างแก่ประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนา (Klein, 2021, pp. 56–57) นอกจากนี้ Paris Marx (2020) ยังตั้งข้อสังเกตว่าการสร้างยานยนต์ไฟฟ้า (electric vehicles) นั้นถือเป็นการแก้ปัญหาที่ยังสืบสานความเหลื่อมล้ำและเอื้อต่อการสะสมทุนต่อไป ทั้งนี้ก็เพราะยานยนต์ส่วนบุคคลเหล่านี้มีราคาแพงและเป็นเพียงทางออกให้ชนชั้นสูงจำนวนหยิบมือรู้สึกดีต่อตัวเองว่าไม่ได้เป็นผู้ปล่อยก๊าซพิษ ในขณะที่อุตสาหกรรมทุนนิยมเชื้อเพลิงก็ยังดำรงอยู่ต่อไปเหนือสิ่งอื่นใด กระบวนการผลิตเทคโนโลยีรั้งโลกเหล่านี้ยังต้องพึ่งแหล่งแร่ธาตุในประเทศซีกโลกใต้และแปรเปลี่ยนบริเวณเหล่านั้นให้กลายเป็น “พื้นที่สังเวก” ไม่ต่างกับทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิล ในทัศนะของ Marx (2020) เราไม่สามารถแก้วิกฤตสิ่งแวดล้อมด้วยทุนได้ “การต่อสู้ทางชนชั้นเท่านั้นที่จะหยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ”

สุดท้ายแล้ว ดังที่ Fraser ได้วิเคราะห์เอาไว้ ทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิลกำลังเป็น
 ภูมิกินทาง กลืนกินอนาคตของตัวเอง โดยที่มนุษย์รุ่นลูกรุ่นหลานในอนาคตจะเป็นผู้ที่
 แบกรับภาระทางสิ่งแวดล้อม แม้ภัยพิบัติอันเกิดจากวิกฤตนี้จะยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด
 ต่อคนในประเทศอุตสาหกรรมในขณะนี้ แต่ลูกหลานของพวกเขาจะต้องเผชิญกับ
 หายนะทางธรรมชาติที่ค่อย ๆ คืบคลานเข้ามาอย่างช้า ๆ และทวีความรุนแรง
 หากทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิลยังดำเนินอยู่ต่อไป เราจะทิ้งโลกที่เป็นพิษและเสื่อมโทรม
 ให้ลูกหลานของเราอยู่ในอนาคต วิกฤตโลกร้อนถือเป็นตัวอย่างที่สะท้อน
 “ความรุนแรงอันเชื่องช้า (slow violence)” ของ Rob Nixon ได้เป็นอย่างดี โดย Nixon
 (2011, p. 9) ได้นิยามว่า มันคือวิกฤตปัญหาที่ส่งผลกระทบ “แบบไม่ฉับพลัน แต่สะสม
 ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นแบบประชิดตัวต่อตัว แต่ครอบคลุมช่วงเวลา
 ที่ยาวนานโดยมีระบบนิเวศเป็นสื่อกลาง” ทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิลกำลังค่อย ๆ
 กัดกินอนาคตของมนุษยชาติและตัวของมันเอง วิกฤตสภาพภูมิอากาศนั้นนอกจาก
 จะสะท้อนความไม่เป็นธรรมด้านชนชั้นและสีผิวแล้ว ยังสะท้อนความไม่เป็นธรรมด้าน
 ช่วงอายุด้วย ทั้งนี้ก็เพราะคนรุ่นลูกหลานของเราจะเป็นเหยื่อที่ต้องแบกรับผลกระทบ
 จากการกระทำของพวกเขาในวันนี้ ดังที่ Malm (2016, p. 8) กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า:

คนที่กำลังทำร้ายคนอื่นผ่านการเผาไหม้เชื้อเพลิงฟอสซิล
ไม่แม้กระทั่งมีโอกาสพบเจอกับเหยื่อที่เขาทำร้ายได้ เพราะฝ่ายหลัง
ยังไม่ได้เกิด ฝ่ายแรกกำลังใช้ชีวิตในตอนนี้นี้ ณ ที่นี้ พวกเขาตกตวงประโยชน์
ทั้งหมดที่ได้จากการเผาไหม้และแทบไม่ได้รับความเสียหายใด ๆ

ด้วยเหตุนี้ ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันจึงมักมีคนเยาวรุ่น
เป็นหัวหอกและผู้เข้าร่วมสำคัญ “พวกคุณจะไม่ตาย ส่วนพวกเราจะตายเพราะโลกรวน”
นี่คือข้อความที่นักกิจกรรมวัยเยาว์เขียนบนป้ายในการเคลื่อนไหว Fridays for Future
กล่าวโดยสรุป หากเราต้องการยุติภาวะฉุกเฉินทางของทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิล
การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างจำเป็นต้องริเริ่มในตอนนี้นี้ ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลง
ที่ครอบคลุมทั้งเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับพลังงานเชื้อเพลิงฟอสซิล อุตสาหกรรมยานยนต์
วัฒนธรรมการบริโภคและค่านิยมในชีวิตประจำวัน

สรุป

Harvey ได้กล่าวไว้ว่า ทุนนิยมคือระบบเศรษฐกิจที่มีวิกฤตแฝงฝังในตัวของมันเอง
และในทุก ๆ วิกฤตที่ปะทุขึ้น เราจะเห็นทุนนิยมกลายพันธุ์ ปรับตัว และต่อชีวิตตัวเอง
ด้วยการชุกปัญหาไว้ได้พรมเพื่อรอวิกฤตระลอกใหม่ปะทุขึ้นมาอีกครั้ง (Harvey,
2014, p. ix) บทความชิ้นนี้นำเสนอรูปแบบล่าสุดของทุนนิยมยุคปลาย ด้านหนึ่ง
ทุนนิยมหลากหลายคุณศัพท์เหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นทุนนิยมแพลตฟอร์ม ทุนนิยมเชิงการติดต่อ
สื่อสาร ทุนนิยมสุบเลือดกินเนื้อ หรือทุนนิยมเชื้อเพลิงฟอสซิล คือทุนนิยมที่กลายพันธุ์
เพื่อแก้ไขวิกฤตที่ทุนนิยมในยุคก่อนหน้านี้เผชิญ อีกด้านหนึ่ง ทุนนิยมหลากหลายคุณศัพท์
เหล่านี้ล้วนมีความย้อนแย้งและวิกฤตในตัวของมันเอง กล่าวขยายความก็คือ ทุนนิยม
ยุคก่อนหน้านี้ถึง “จุดอึดอัด” ในภาคการผลิต มันไม่สามารถขยายตลาดบนฐาน
การผลิตสินค้าอุตสาหกรรมประเภทเดิมต่อไปเพียงอย่างเดียวได้ ทุนนิยมยุคปลาย
จึงมีลักษณะของการขยายปริมาณทลายยังสินค้า “อวดถูลู” ผ่านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล
ภายใต้ทุนนิยมแพลตฟอร์มหรือทุนนิยมเชิงการติดต่อสื่อสาร ทุนได้รุกล้ำเข้ามา
แสวงหากำไรจากโลกส่วนตัวของพวกเราไม่ว่าจะเป็นการติดต่อสื่อสาร การใช้ภาษา
การสร้างตัวตน การแสดงทางอารมณ์ ความเห็น รูปภาพต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนถูก “ตีกิน”
หรือ “ปล้นไปอย่างดื้อ ๆ” เพื่อเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนของบรรษัทข้ามชาติ ในโลกของ
การผลิตซ้ำทางสังคมและการดูแลก็เช่นเดียวกัน กิจกรรมที่ก่อนหน้านี้สำคัญ
อย่างยิ่งยวดต่อความเป็นมนุษย์ในฐานะสิ่งมีชีวิตทางสังคมได้กำลังถูกกลืนกินไปเรื่อย ๆ

ในทุนนิยมยุคปลาย การเลี้ยงดูผูกพันให้ความรัก ให้ความรู้ ทักษะเบื้องต้นของการใช้ชีวิต การดูแลรักษาเมื่อเจ็บไข้ กิจกรรมสันทนาการต่าง ๆ ตัวอย่างเหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่กำลังถูกทุนนิยมสูบเลือดกินเนื้อเข้ามาครอบครองและทำให้กลายเป็นสินค้าที่คนบางชนชั้นเท่านั้นจะเข้าถึงได้ วิกฤตของทุนนิยมสูบเลือดกินเนื้อระลอกล่าสุดนี้ สุดท้ายแล้วย่นนำไปสู่สภาวะ “งูกินหาง” นั่นหมายความว่าสภาวะทางกายและจิตใจของแรงงานอันเป็นพลังขับเคลื่อนของระบบจะถูกบั่นทอนลงเรื่อย ๆ

ทุนนิยมพลังงานเชื้อเพลิงฟอสซิลก็เช่นกัน มันเป็นรูปแบบทุนนิยมที่เอื้อต่อการผลิตและบริโภคที่เข้มข้นมากขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ อย่างไรก็ตาม หายนะทางธรรมชาติและภัยร้ายด้านมลพิษที่ค่อย ๆ คืบคลานเข้ามาอย่างทวีคูณคือต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมที่จะปะทุเป็นวิกฤตในอนาคต จากทั้งหมดที่กล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นว่าทุนนิยมในยุคปลายนี้ได้ช่วยสร้างโอกาสใหม่ ๆ แก่ชนชั้นนายทุน บรรษัทข้ามชาติ และชนชั้นนำทางการเมืองในการสะสมทุนและสืบสานอำนาจต่อไป ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นในการมองปัญหาที่กำลังอยู่ในปัจจุบันว่าเป็นวิกฤตทุนนิยมแบบองค์รวม ปัญหาเรื่องเทคโนโลยีดิจิทัลจึงไม่ใช่แค่สิทธิ์ส่วนตัวของปัจเจกบุคคลที่ถูกรัฐและทุนละเมิด ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศจึงไม่ใช่แค่การต้องเสริมพลัง สร้างศักยภาพด้านการงานให้แก่คนทุกเพศ ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยนโยบายฟอกเขียว carbon offset และรับผิดชอบต่อสังคมของภาคเอกชน กรอบวิพากษ์ทุนนิยมหลากหลายคุณค่าช่วยคลี่ให้เราเข้าใจว่า วิกฤตที่เรากำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันแผ่ฝังไปด้วยความเหลื่อมล้ำทั้งทางชนชั้น สปีชีส์ ชาติพันธุ์ และทางเพศ ดังที่ Fraser ได้ยืนยันกรานว่านี่คือวิกฤตของระบบทั้งระบบ วิกฤตการเมืองที่ทำลายโครงสร้างพื้นฐาน วิกฤตสิ่งแวดล้อมที่ยิ่งเร่งความเหลื่อมล้ำทางสปีชีส์ วิกฤตแรงงานเปราะบางที่ขบขันการกดขี่ทางเพศ เมื่อมองเช่นนี้แล้ว วิกฤตทุนนิยมยุคปลายจึงมีหลากหลายมิติ แต่ละมิตียิ่งเป็นอีกปัจจัยให้อีกมิติเลวร้ายลง (Fraser, 2022, p. xv)

ท้ายที่สุด มีนักคิดร่วมสมัยบางคนถึงกับล้มเลิกที่จะหาคำคุณค่าที่ขยายความระบบทุนนิยมในปัจจุบัน Dean (2020) และ Varoufakis (2021) ยืนยันกรานว่า ทุนนิยมนั้นตายไปแล้ว ระบบเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันหาใช่ทุนนิยมอีกต่อไป หากแต่มีลักษณะเป็นศักดินานิยมใหม่ (neo-feudalism) เสียมากกว่า บทความนี้ขอสรุปลักษณะศักดินานิยมใหม่ที่ Dean เสนอไว้พอสังเขปดังนี้ ระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันไม่ได้วางอยู่บนระบบนิติรัฐตามแบบสมัยใหม่อีกต่อไป ในทางตรงกันข้าม บรรษัทข้ามชาติจำนวนมากสถาปนากฎเกณฑ์ของตัวเองในการบังคับใช้ต่อแรงงานและผู้บริโภคที่เข้ามา

ในพื้นที่ของตนและอาศัยอำนาจทางการเมืองในการบังคับใช้กฎหมายของตนเอง จนอาจกล่าวได้ว่า ภายในรัฐสมัยใหม่รัฐหนึ่ง กลับมีรัฐศักดินาเล็ก ๆ ที่มีอำนาจอธิปไตยก่อตัวขึ้นและสร้างอาณาเขตของตนอย่างกระจัดกระจาย นอกจากนี้ เจ้าศักดินาทางดิจิทัลยังรีดเค้นค่าเช่าและข้อมูลจากผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อแลกกับการอนุญาตให้ใช้แพลตฟอร์มนั้น ๆ ยุคศักดินานิยมใหม่ยังมีการเพิ่มขึ้นของพื้นที่เสื่อมโทรมรอบเขตเมือง (hinterlandization) อันเป็นพื้นที่ที่ทุนทอดทิ้งเพราะไม่มองว่ามีมูลค่าทางเศรษฐกิจอีกต่อไป ผู้คนในเขตพื้นที่ดังกล่าวถูกทิ้งให้อยู่ท่ามกลางโครงสร้างพื้นฐานที่ผุพังสุดทายเป็นแล้ว อดุมการณ์ที่ขับเคลื่อนศักดินานิยมใหม่ก็คือความสิ้นหวังและรอลงกล่มสลาย (catastrophism) ไม่ต่างอะไรจากยุคกลางของยุโรป (Dean, 2020)

กล่าวโดยสรุป ไม่ว่าจะเป็นทุนนิยมยุคปลายที่มีหลากหลายคุณศัพท์หรือศักดินานิยมใหม่ ปฏิเสธไม่ได้ว่าระบบเศรษฐกิจและการเมืองในปัจจุบันแผ่พังไปด้วยวิกฤตหลากหลายมิติ ข้อถกเถียงที่ว่าทุนนิยมยังดำรงอยู่หรือตายไปแล้ว อาจจะไม่สำคัญเท่ากับความเหลื่อมล้ำ ความรุนแรง และสภาพชีวิตที่ย่ำแย่อันเป็นผลพวงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน งานของฝ่ายซ้ายปัจจุบันนับว่ามีคุณูปการในการวิพากษ์และเข้าใจสภาวะปัญหาาร่วมสมัยในหลากหลายแง่มุมมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การรื้อฟื้นอดุมการณ์ฝ่ายซ้ายในศตวรรษที่ 21: ข้อถกเถียงและข้อเสนอต่อขบวนการเคลื่อนไหวร่วมสมัย” โดยได้รับการสนับสนุนจากทุนพัฒนาอาจารย์ใหม่/นักวิจัยใหม่ กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช ปีงบประมาณ พ.ศ.2564 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

References

- Arruzza, C., Bhattacharya, T., & Fraser, C. (2019). *Feminism for the 99%: A manifesto*. London: Verso.
- Bhattacharya, T. (2014). *Explaining gender violence in the neoliberal era*. Retrieved September 10, 2022, from <https://isreview.org/issue/91/explaining-gender-violence-neoliberal-era/>
- Chan, J., Selden, M., & Ngai, P. (2020). *Dying for an iPhone*. Chicago: Haymarket Books.
- Crary, J. (2022). *Scorched earth: Beyond the digital age to a post-capitalist world*. London: Verso.
- Dean, J. (2013, June 29). *The limits of the web in an age of communicative capitalism* [Video file]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=Ly_uN3zbQSU&t=1686s
- Dean, J. (2014). Communicative capitalism and class struggle. *Spheres*, 1–16. doi: <https://doi.org/10.25969/mediarep/3818>
- Dean, J. (2020, May 12). *Neofeudalism: The end of capitalism?* Retrieved December 28, 2022, from <https://lareviewofbooks.org/article/neofeudalism-the-end-of-capitalism/>
- Engels, F. (2010). *The origin of family, private property and the state*. London: Penguin.
- Fraser, N. (2022). *Cannibal capitalism: How our system is devouring democracy, care, and the planet—and what we can do about it*. New York: Verso.
- Harvey, D. (2007). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2014). *Seventeen contradictions and the end of capitalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Horvat, S. (2019). *Poetry from the future: Why a global liberation movement is our civilisation's last chance*. London: Allen Lane.

- Ilaw-freedom. (2022, July 17). *Introduction to pegasus: The world's most lethal cyber weapon and the state's instrument to do data-mining from the dissents*. Retrieved November 10, 2022, from <https://freedom.ilaw.or.th/node/1082> [in Thai].
- Kaempf, S. (2018). Digital media. In R. Bleiker (Ed.), *Visual global politics* (pp. 99–110). London: Routledge.
- Kara, S. (2018, October 12). Is your phone tainted by the misery of the 35,000 children in Congo's mines? *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/global-development/2018/oct/12/phone-misery-children-congo-cobalt-mines-drc>
- Klein, N. (2021). *How to change everything: The young human's guide to protecting the planet and each other*. New York: Atheneum Books for Young Readers.
- Malm, A. (2016). *Fossil capital the rise of steam power and the roots of global warming*. New York: Verso.
- Malm, A. (2021). *How to blow up a pipeline: Learning to fight in a world on fire*. New York: Verso.
- Mandel, E. (1976). *Late capitalism*. London: Verso Classics.
- Marx, K., & Engels, F. (1978). Manifesto of the communist party. In R. Tucker (Ed.), *The Marx-Engels reader* (pp. 473–500). New York: W. W. Norton & Company.
- Marx, P. (2020, October 19). Only class war can stop climate change. *Jacobin*. Retrieved from <https://www.jacobinmag.com/2020/10/class-war-climate-change-overpopulation-carbon>
- Nixon, R. (2011). *Slow violence and the environmentalism of the poor*. Cambridge: Harvard University Press.
- Pham, M. H. T. (2021). *A world without sweatshops: Abolition not reform*. Retrieved December 28, 2022, from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3860253

- Phuaphansawat, K. (2018, April 30). Women, class, and Karl Marx. *Prachatai*. Retrieved from prachatai.com/journal/2018/04/76677 [in Thai].
- Raha, N. (2021). A queer marxist transfeminism: Queer and trans social reproduction. In J. J. Gleeson & E. O'Rourke (Eds.), *Transgender Marxism* (pp. 85 – 115). London: Pluto Press.
- Ritzer, G., & Dean, P. (2019). *Globalization: The essentials*. London: Wiley Blackwell.
- Robinson, W. (2022). *Global civil war: Capitalism post-pandemic*. Oakland: PM Press.
- Sinpeng, A. (2021). Hashtag activism: Social media and the #FreeYouth protests in Thailand. *Critical Asian Studies*, 53(2), 192–205.
- Srnicek, N. (2017). *Platform capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Varoufakis, Y. (2021). Techno-feudalism is taking over. *Project Syndicate*. Retrieved from <https://www.project-syndicate.org/commentary/techno-feudalism-replacing-market-capitalism-by-yanis-varoufakis-2021-06?barrier=accesspaylog>
- Žižek, S. (2010). How to begin from the beginning. In S. Žižek & C. Douzinas (Eds.), *The idea of communism* (pp. 209 – 226). New York: Verso.
- Žižek, S. (2016). *Refugees, terror and other troubles with the neighbors: Against the double blackmail*. New York: Melville House.
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. London: Profile Books.